

Dr. Prešernov

Prešernov
sklad
2022

Prešernova
nagrada 2022

Kajetan Gantar

Klasični filolog in prevajalec

Kajetan Gantar

Prevajalska umetnost Kajetana Gantarja

Kajetan Gantar, klasični filolog svetovnega ugleda, zagotovo eden ključnih slovenskih intelektualcev svoje generacije, se v slovensko kulturno zgodovino zapisuje z veličastnim prevajalskim opusom. Kot prevajalec sodi med naše najpomembnejše, med tiste, ki si niso le požrtvovalno naložili posredniške in razlagalske naloge, ampak jim je bilo dano to nalogo opravljati z umetniškim čutom, s poslušom za slogovne razpone in odtenke izvernih besedil, predvsem pa z neomajno jezikovno samozavestjo, z vero v izrazno moč slovenščine. Kot lahko razberemo iz njegovih spominskih zapisov, Gantar do odločitve, da se posveti prevajanju, ni prišel po povsem ravni poti; podobno velja za njegovo zavezanost klasični filologiji. Vendar pri tem nikakor ni šlo za omahovanje. Odločitev je bila v obeh primerih spontana, porojena v hipnem razsvetljenju, za katero

je kot globoko veren človek tudi molil. Kocka je padla, zapiše Gantar o svojem sklepu, da gre študirat »k Sovretu«. O tem, kdaj in kako je zaslišal klic k prevajalskemu delu, pripoveduje manj dramatično, a zato z morda še jasnejšim samouvidom.

Zagotovo je pot do prevajanja vodila prek filologije. Povsem zgrešeno bi bilo, če bi ob tem, ko hvalimo prevajalčev umetniški čut, zanemarili učenost, ki je temelj in predpogoj vsega njegovega delovanja. A vodila je tudi skozi izkušnjo „nepotešenih literarnih ambicij“, o katerih Gantar pripoveduje z blago samoironijo, brez sleherne cmeravosti: „Postal mi je jasno, da se v izvorni literarni ustvarjalnosti nikoli ne bom vzpel nad povprečje. Priznanje sem doživel šele, ko sem na svoje veliko presenečenje kako svoje osebno doživetje našel ubesedeno v umetninah grških in rimskih pesnikov in ga nato preli v slovenščino.“ (*Utrinki ugaslih sanj*, 218) Prevajanje je bilo za nesojenega pesnika v resnici mnogo več kot tolažilna nagrada. Bilo je oddolžitev za prejete talente, ki jih, tako je čutil, ni smel zagrebsti. Bilo je in je še vedno ena velikih radosti njegovega bogatega življenja, nekaj, čemur s ponosom reče „moja prevajalska umetnost“. In bilo je natanko tisto, kar literatura po svojem najglobljem bistvu je: iskanje „ubesedenih doživetij“, iskanje izrazov in izraza.

Prvi prevod Kajetana Gantarja, ki je izšel v knjižni obliki, je bila Aristotelova *Poetika*. Pisalo se je leto 1959, zato ni težko izračunati, da je bil prevajalec ob izidu še zelo mlad. Težje je določiti, s kolikšno zamudo smo Slovenci dobili prevod tega temeljnega dela, kako globoke vrzeli so ob začetku Gantarjeve prevajalske kariere zevale v našem poznavanju klasične književnosti. Naj se pri ocenjevanju zamude primerjamo z velikimi narodi ali se ponižno pridružimo obrobnim? Eden prvih kritikov

je denimo zapis ob izidu knjige začel s stavkom, da zardeva od sramu, ker *Poetiko* dobivamo tako pozno. Mladi prevajalec pa se z vrzelmi in primerjavami očitno ni obremenjeval. Kot pripoveduje v spominih, ga je nekaj časa skrbelo, da Aristotelu ne bo kos. Skrbelo ga je tudi, da bo knjiga pri kritikih in bralcih naletela na slab sprejem. Skrbelo ga je, da za prevajanje ne bo imel dovolj časa. Skrbela ga je, nenazadnje, svinčenost časov. Vznemirjalo ga je mnogo stvari, le ena ne, le enega strahu niti ne omenja: v svoj jezik, v slovenščino, ni podvomil nikoli. (Zdi se, da bi skoraj prej podvomil v Aristotela, ki se mu je sprva zdel „suhoparen“.) Gantarjev prevod *Poetike* – in seveda številne druge njegove prevode – lahko štejemo za dokaz osupljivega dejstva: v rokah zares velikih prevajalcev, tako kot v rokah velikih besednih umetnikov nasplah, se literarni potencial jezika uresničuje, kakor da je to samoumevno: zapolnjevanje prevodnih vrzeli sproti prerašča v ustvarjanje literarne tradicije. Prevajalec tega kova rad razpravlja o prevajalskih rešitvah, kdaj tudi o težavnosti prevajanja. Tarnanje o neprevedljivosti mu je tuje.

Osupljivo pa je pri Gantarjevem prevodu *Poetike* še nekaj. Od prve izdaje je minilo že več kot dvakrat toliko let, kot jih je ob izidu štel prevajalec. Knjiga je poleg ponatisov doživela tudi izpopolnjeno izdajo. Pa vendar lahko ugotovimo, da besedilo, kot je izšlo daljnega leta 1959, še danes učinkuje povsem moderno, živo, v najboljšem pomenu besede neobarvano, klasično. Po letnici izida drugi Gantarjev prevod, izbor iz Prokopijevih del, naslovljen *Pod Justinijanovim žezlom* (1961), nam njegovo zavezanost literaturi osvetli tudi z manj resnobne strani. Čeprav ga je Prokopij zagotovo pritegnil kot filologa, je pomenljivo, da Gantar med svojimi motivi za prevajanje zgodovinarja navaja spomin na otroško čtivo, Finžgarjev roman *Pod*

svobodnim soncem – in to brez občutka, da bi moral kot vrhunski intelektuallec zavzeti ironično distanco do deške očaranosti nad napeto zgodbo in slikovitimi opisi. Nasprotno, erudit v zrelih letih povsem neutesnjeno priznava, da je navdušenje nad Finžgarjem ostalo. V tej lojalnosti je globoka modrost: kdor zares ljubi dobro literaturo, jo ima rad v vseh njenih pojavnih oblikah, morda še prav posebej v tistih, ob katerih je kot otrok odkril radost branja.

V drugačnem smislu se na prevajalčevo življenje navezuje prevod Ajshilove tragedije *Vklenjeni Prometej*, s katerim se je začel ukvarjati še pred *Poetiko* in Prokopijem, v knjižni obliki pa ga je izdal leta 1962. Ob prevajanju *Vklenjenega Prometeja* je Gantar, po svojih lastnih besedah, doživljal dionizični pesniški zanos, ki pa mu je sledilo streznjenje, samokritično branje, piljenje. O podobnem ustvarjalnem postopku poroča Marguerite Yourcenar, ko se spominja, kako so nastajali njeni *Hadrijanovi spomini*. Nihljaji, na katerih temelji takšno ustvarjanje, brez dvoma zahtevajo zrelega in samozavestnega človeka. A če je bil *Vklenjeni Prometej* pomemben del prevajalčeve osebne zgodbe, je obenem očitno, da je Ajshilovo tragedijo doživljal tudi kot besedilo o svojem času in naših časih.

Antični avtor, s katerim se je Gantar povezal najtesneje, pa je zagotovo Horacij. Tudi ta vez je po eni strani zelo osebna. Rimski pesnik je prevajalcu pomagal skozi bridkost očetove smrti, kot zgled sinovske ljubezni, a tudi v otipljivejši obliki. Knjigo s prevodi Horacijevih pesmi, ki je izšla leta 1966, je Gantar posvetil očetovemu spominu in v tem, kot pravi, našel uteho. In po drugi strani: v dialogu s Horacijem si Gantar postavlja širša vprašanja – ali pač abstraktnejše vprašanje – o človekovi nepopolnosti, o tem, kako je mogoče, da je

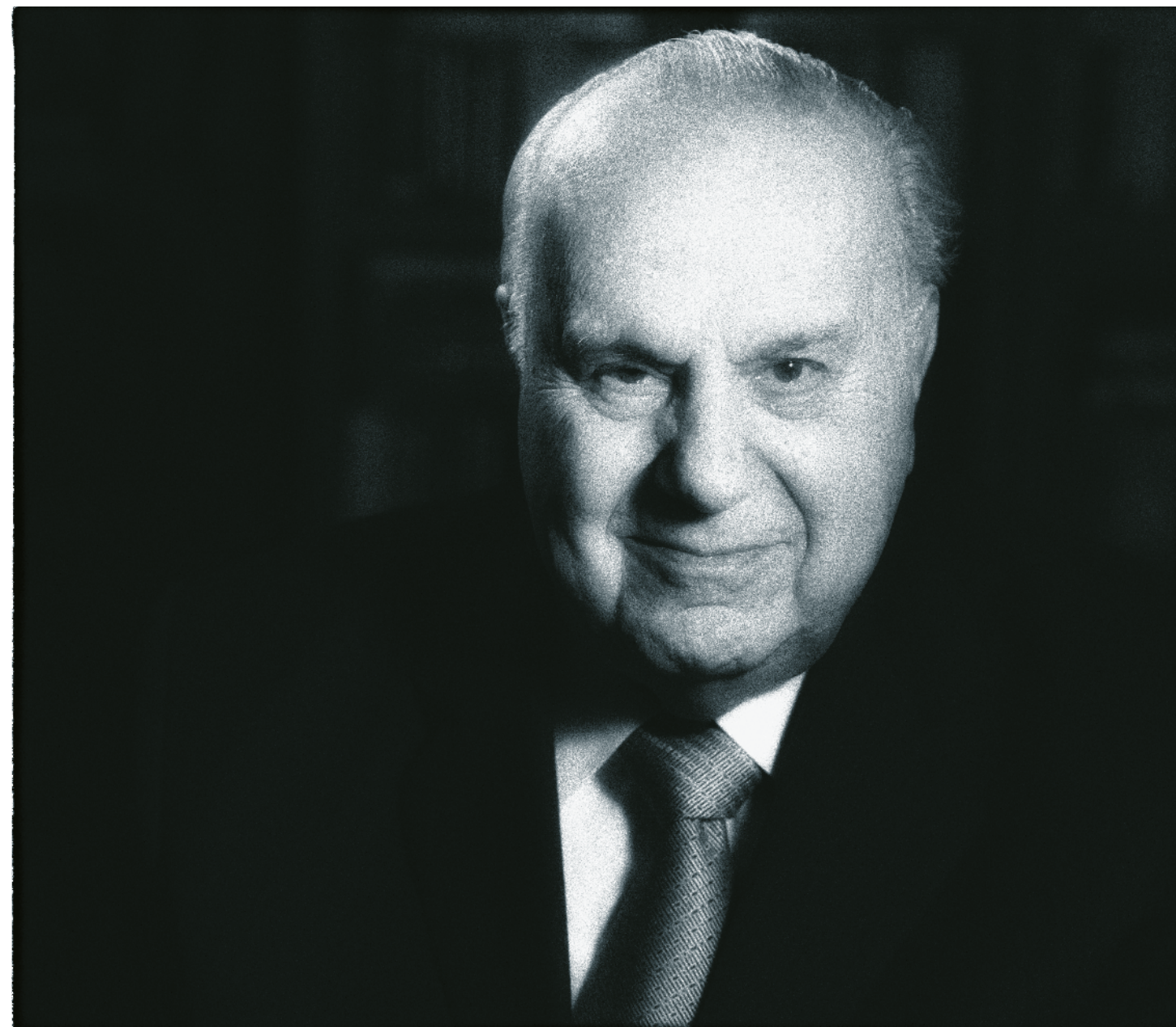
človek obenem slab in dober, pritlehen in vzvišen. To vprašanje v navezavi na Horacija seveda ni novo, Gantar si ga najbrž s tolikšno silovitostjo zastavlja prav zato, ker se zaveda, da je bilo že mnogokrat zastavljeno, pa nikoli do konca razrešeno. Odgovori so lahko le parcialni. Enega takšnih najdemo pri Victorju Hugoju, ki se je na retorično vprašanje, kako je mogoče, da nas branje Horacijevih pesmi moralno izboljšuje, odzval z vzklikom: „Pourquoi? c'est qu'Horace, c'est beau.“ (Naj navedek, kot *hommage* očetom, ostane v jeziku, ki ga je poučeval profesor Kajetan Gantar *père*.) Za klasičnega filologa in prevajalca Gantarja ta hugojevska kategorična ugotovitev najbrž niti približno ne zaobjame resnice o Horaciju. Je pa po zaslugi Gantarjevih prevodov Hugojevo navdušenje razumljivo tudi tistim Slovencem, ki se nismo potrudili, da bi lahko Horacija brali v originalu.

Prispevek Kajetana Gantarja k slovenskemu poznavanju antične književnosti in filozofije je neprecenljiv. Poleg

zgoraj navedenih prevodov mu dolgujemo prevod Aristotelove *Nikomahove etike*, prevode Homerja (izbor iz *Odiseje*), Hezioda (*Dela in dnevi*, *Teogonija*), Pindarja, Sapfo, Ajshilovih *Peržanov*, Sofokla (*Antigona*, *Kralj Ojdip*, *Elektra*), Evripida (*Ifigenija v Avlidi*), Teofrasta, Teokrita (*Idile*), Plutarha, Plavta (*Hišni strah*, *Komedija o loncu*), Terencija, Katula, Propercija, Horacija, Ovidija, Longina (*O vzvišenem*), več svetopisemskih knjig ... K večini svojih prevodov je napisal obširne spremne študije, prav tako k nekaterim starejšim prevodom Antona Sovreta, ki jih je z diskretnimi, a učinkovitimi posegi približal sodobnemu bralcu in so po njegovi zaslugi še vedno berljivi. Modernost, ki jo odsevajo ti spoštljivi, a odločni posegi, pride še toliko bolj do izraza v Gantarjevih lastnih prevodih. Antika, kot jo spoznavamo skozi te poslovenitve, ni prevlečena s patino, nima enotne „stare“ govornice, ampak nam govori v različnih slogih, tako kot je govorila v času nastanka, ko je bil njen jezik jezik sedanosti.

Katarina Marinčič

Mirko Cuderman

Muzikolog in dirigent

Mirko Cuderman

Široko razvejano glasbeno poustvarjalno, muzikološko, pedagoško in organizacijsko delo umešča dr. Mirka Cudermana med najvidnejše slovenske glasbenike zadnjih desetletij. Po študiju teologije in duhovniškem posvečenju je odšel na Dunaj, kjer je zaključil še študij cerkvene glasbe ter dosegel doktorat iz muzikologije. Leta 1968 je s skupino ljubiteljev glasbe ustanovil sloviti zbor *Consortium musicum*, ki se je oblikoval v enega najpomembnejših pevskih ansamblov pri nas. Z zborom je pripravil več sto raznolikih koncertnih programov, pri čemer se je skorajda edini pri nas redno loteval izvedb najzahtevnejših vokalno-instrumentalnih del. Zbor so vabili k sodelovanju različni orkestri, s katerimi je muziciral pod mnogimi domačimi in tujimi dirigenti. Dr. Cuderman je z zborom posnel priljubljeno zbirko več kot dvajsetih vinilnih plošč *Musica sacra Slovenica*. Ta je kot nekakšna glasbena mohorjevka v najbolj vzvišenem smislu te besede razširjala slovensko glasbeno izročilo po vsem slovenskem ozemlju, priljubljena pa je bila tudi med izseljenci in zamejci, ki jim je Cuderman stalno posvečal posebno pozornost. V času, nenaklonjenemu tovrstnim projektom, je pomenila nespregledljiv umetniški in kulturni dosežek.

Dr. Mirko Cuderman je na svojih vedno preiščeno sestavljenih koncertih predstavljal tako domača kot tuja dela, uveljavljeni klasični in pa zapostavljeni repertoar. Ob skrbno pripravljenih izvedbah se je izčiščevala jasna estetika, ki je ključno prispevala k oddaljevanju slovenske interpretacijske tradicije proč od dotlej prevladujoče samovoljnosti pri spreminjanju notnega zapisa in dosledno uveljavljala načelo zvesto slediti avtorjevi ideji,

celo z asketskim čiščenjem nepotrebne balasta. Kljub omejenim možnostim je dr. Cuderman pri izvajanju starejše glasbe kot eden prvih pri nas sledil principom tedaj šele uveljavljajoče se historično informirane izvajalske prakse.

Leta 1984 je dr. Cuderman prevzel vodenje *Komornega zbora RTV Slovenija*. Zbor je pod njegovim vodstvom pomembno razširil repertoar, pri čemer se je osredinjal na sistematično arhivsko snemanje slovenskih zborovskih skladb, ki so prav v Cudermanovi interpretaciji doživele pogosto svojo prvo umetniško ustrezno predstavitev. Poleg tega je z ambicioznim načrtom uspel razširiti tudi obseg programskega sodelovanja z drugimi izvajalci pri načrtni predstavitvi domače in tuje vokalno-instrumentalne literature.

Izjemnega kulturnega pomena je bilo prizadevanje dr. Cudermana za ustanovitev slovenskega poklicnega pevskega zbora. Tako je bil leta 1991 glavni pobudnik za ustanovitev *Slovenskega komornega zbora*, danes *Zbora Slovenske filharmonije*. Zbor je umetniško vodil in bil njegov programski direktor vse do upokojitve leta 2009. V tem obdobju je zbor z daljnosežno usmerjenim vodstvom dr. Cudermana rasel do zrele umetniške ravni. V okviru Vokalnega abonmaja, ki ga je zasnoval, je z zborom sodelovalo veliko število najuglednejših slovenskih in tujih zborovskih dirigenti in pevcev, zbor sam pa so vabili na različna gostovanja doma in v tujino. Posebnega pomena je bil projekt snemanja slovenske zborovske ustvarjalnosti, predstavljen v dveh zares monumentalnih antologijah z vrhunskimi izvedbami poklicnega zbora. Zbirka *Slovenska zborovska glasba* zajema tako kar 56 CD plošč, na katerih je predstavljen izbor slovenske posvetne zborovske ustvarjalnosti, v okviru zbirke *Musica sacra Slovenica* pa je na več kot 30

zgoščenkah zajet pregled slovenske duhovne zborovske pesmi. Vse posnete pesmi je dr. Cuderman skrbno izbral iz obsežne množice del slovenske vokalne ustvarjalnosti. Pri tem je raziskovalno zavzeto segel k ponekod tudi že pozabljenim in zapostavljenim osnovnim virom, jih kritično pretresel, očistil odvečnih poznejših dodatkov in sprememb, skladbe tako pripravil za izvedbo in jih s spoštljivo umetniško občutljivostjo posnel in tudi izdal. K izvedbam je povabil številne najbolj cenjene pevce in instrumentaliste. Nepredstavljiva izjemnost zbirke, zasnovane prav na smelosti, daljnosežni viziji in vztrajnosti umetniškega vodje dr. Cudermana, se kaže tudi v tem, da tovrstnih reprezentativnih antologij ne poznajo celo mnogi drugi primerljivi narodi. Poleg tega je dr. Cuderman posnel tudi nekatera ključna obsežnejša slovenska vokalno-instrumentalna dela, med katerimi izstopajo posnetek oratorijske kantate Stanka Premrla *Sveti Jožef*, pa kantate p. Hugolina Sattnerja *Oljki* ter njegovega prvega slovenskega oratorija *Assumptio B. M. V.*

Med umetniškimi dosežki dr. Cudermana prav tako ne gre spregledati dolgoletnega umetniškega vodenja *Slovenskega okteta*. Vodil ga je v obdobju med letoma 2000 in 2008 in ga uspel kvalitativno dvigniti ter mu vliti nov poustvarjalni zalet s programsko osvežitvijo in s širitvijo repertoarja.

Izpostavljeno poustvarjalno in muzikološko delo je v 80. letih prejšnjega stoletja dr. Cuderman nadgradil še s pedagoškim udejstvovanjem. Pomembno je tako prispeval k ustanovitvi Oddelka za cerkveno glasbo v okviru Akademije za glasbo Univerze v Ljubljani leta 1992. Kot cenjeni predavatelj je v letih 1986–2002 sodeloval tudi na drugih oddelkih glasbene akademije in s tem zaznamoval razvoj številnih slovenskih

zborovodij, dirigentov, cerkvenih glasbenikov, glasbenih pedagogov in drugih glasbenikov. Poglobljen študij in široko muzikološko znanje sta zaznamovala pravzaprav celotno delovanje Mirka Cudermana. Nenasitna radovednost in iščoče raziskovanje pozabljenih, odrinjenih in zapostavljenih del sta ga vodila k preučevanju starejše glasbe, umetniška zvedavost in smelost pa sta odpirala tudi svetove neznanega z mnogimi krstnimi izvedbami in preštevilnimi prvimi izvedbami glasbenih del v našem prostoru.

Dr. Cuderman je eden verjetno sploh najbolj strastnih zbiralcev in raziskovalcev zlasti vokalne glasbe pri nas. V desetletjih stalnega preučevanja in zbiranja skladb, posnetkov in literature si je izoblikoval izjemno glasbeno knjižnico najrazličnejših del domačih in tujih skladateljev, rokopisov in tiskov, avdio in video posnetkov bolj in manj znanih dirigentov, cenjenih in manj znanih solistov, uveljavljenih in neznanih glasbenikov. Njegova zbirka je povsem prerasla privatni okvir, zato so se za njen odkup zanimali tudi

v tujini. Ker se je zavedal njenega pomena za slovensko kulturo, se je dr. Cuderman odločil, da jo bo kot donacijo predal slovenski strokovni javnosti. V ta namen je bil leta 2013 ustanovljen *Slovenski zborovski arhiv*, ki naj bi se po načrtih dr. Cudermana oblikoval v specifično informacijsko vozlišče slovenskih zborovskih glasbenikov, odprto nadaljnjemu dopolnjevanju in širitvi. Podarjena zbirka, katere katalog obsega prek sto tisoč enot in vsebuje muzikalije, posnetke, strokovno literaturo idr., v zadnjih letih žal čaka na svojo ponovno obuditev.

Umetniško delovanje Mirka Cudermana zaznamujejo premišljen poustvarjalni pristop, estetsko izčiščena interpretacija, muzikalna občutljivost, poglobljeno poznavanje repertoarja s kritičnim pretresom virov in gigantska osebna energija. S tem je dr. Cuderman slovensko zborovsko poustvarjanje, posredno pa celotno slovensko glasbo, dvignil na primerljivo mednarodno raven in jo s tem neizbrisno zaznamoval.

Matjaž Barbo

Pesnica in pisateljica

Anja Štefan

za literarno ustvarjalnost v zadnjih treh letih,
posebej za zbirko pravljic *Tristo zajcev*,
za pesniško zbirko *Imam zelene čeveljčke*
in za avtorsko pravljico *Zajčkova hišica*

Od sončnega vzhoda, ves dan, do zahoda,
ji delo je delo in hkrati svoboda¹

»Včasih so nagrade in nominacije potrditev lastnega dobrega občutka, včasih se dogaja drugače,« je **Anja Štefan** povedala v pogovoru za revijo *Sodobnost*² ob prejemu nagrade večernica. Zanimivo je, da sta se njeni slikaniški pesniški zbirki *Iščemo hišico* in *Lonček na pike* v času izida povsem izmuznili strokovni javnosti, bralcem pa nikakor ne.

Res je torej, da se kdaj odlične stvaritve v obdobju nastanka spregledajo in se njihov sijaj razgali šele, ko jih že nekaj let spira čas in jih medtem vzljubi občinstvo. Nekatera literarna dela Anje Štefan, še posebno pesmi, ki so nežno vstopale in še vedno vstopajo v tkivo spomina tistih, rojenih od 90. let prejšnjega stoletja dalje, so že ponarodele. Oblikovale so temeljni estetski ustroj otrok in očarale njihove bližnje odrasle. Besedila *Čisto, čisto tiho stopajo copatki* ali *Krof* ali *Sedem lisičic* gotovo niso nikogar obšla.

Pesnica, pisateljica in pravljíčarka Anja Štefan se je rodila 2. aprila 1969 v Šempetru pri Gorici, kjer je preživela otroška in dijaška leta. Na ljubljanski Filozofski fakulteti je diplomirala iz slovenistike in anglistike ter magistrirala iz folkloristike. Živi in ustvarja v Cerknici.

Njena prva knjižna izdaja, slikaniška zbirka pravljic z naslovom *Čez griček v gozdíček*, nosi letnico 1995. Sama pravi, da se v njej komaj kje opazi drobce literarne

¹ Čebela, *Imam zelene čeveljčke*. Ljubljana: MK, 2020.

² *Sodobnost*, nov. 2018, Andrej Pleterski.

vrednosti. Bila pa je nastavek za brušenje čistega, jasnega sloga, ki je še danes odlika vseh njenih del.

Ukvarjanje s pravljicami izvira iz njenega raziskovanja slovstvene folklore. Ta je najbolj prvinska umetnost govornega jezika v naši kulturni dediščini. Zvočno in rokopisno gradivo ljudskega pripovedništva pa je v arhivih dostopno le ozkemu krogu poznavalcev in bi nam ostalo skrito, če ga ne bi nihče prenašal v knjižni jezik, kar je nekoč predano počel akademik dr. Milko Matičetov. Anja Štefan zdaj že več kot dve desetletji nadaljuje in z veliko mero občutljivosti nadgrajuje njegovo delo. Za vsako njeno besedo v prenosu žive pripovedovane zgodbe je tehten premislek. Njene ubeseditve imajo avtorski pečat, vendar ohranjajo značaj izvorne snovi. Široko poznavanje slovstvenega pripovednega izročila je pokazala tudi kot avtorica in kustosinja razstave z naslovom *Za devetimi gorami* na Ljubljanskem gradu, pripadnost področju pa s pobudo za ohranitev in revitalizacijo etnografske zapuščine akad. dr. Milka Matičetovega, ki jo je naslovlila na državo.

Kot ena prvih profesionalnih pripovedovalk pri nas je leta 1998 ustanovila pripovedovski festival in ga vodila dvajset let. Poleg domačega pripovednega izročila išče, zapisuje in neguje tudi pravljice drugih narodov.

Njen čut za povezovanje besede z glasbo jo je združil z vrhunskimi skladatelji in izvajalci. V njihovih glasbeno-pripovedovalskih uprizoritvah se ljudski motivi prepletajo z avtorskimi.

In ravno v prepletanju se razkriva silna pisateljska spretnost Anje Štefan. Tudi kadar črpa iz sto ali tristo let stare skrinje, nastajajo sodobne literarne umetnine. Njena povsem avtorska dela pa so brez dvoma izvirno leposlovje najvišje kakovosti. Njene pesmi so brezhibno zgrajene in zvočno dovršene, tudi v ritmu proze ne pušča vrzeli. Skrbno izbrani motivi, ki odslikavajo tankočutno opazovanje

stvarstva, oblikujejo tako najmlajše kot malo starejše in odrasle bralce ter v vseh pogledih nudijo razkošje lepote in spoznanja.

Besedila Anje Štefan ilustrirajo najimenitnejše osebnosti slovenske ilustracije, glasbo za pesmi pišejo vrhunski skladatelji. O tem, da imajo njena dela trajno vrednost, pričajo številni ponatisi, prevodi, nominacije in nagrade.

V zadnjem triletju je v svoj opus dodala zbirko pravljic *Tristo zajcev* (izbor iz zapuščine Milka Matičetovega), slikaniško pesniško zbirko *Imam zelene čevljičke* in slikanico *Zajčkova hišica*³.

V dveh lutkovnih gledališčih, v Ljubljani in Mariboru, žsta bili v tem času premierno uprizorjeni besedili *Zajčkova hišica* in *Drobtine iz mišje doline*. Avtorica brez predaha gostuje v izobraževalnih in kulturnih ustanovah doma in v tujini.

Nič hudega torej ni, če priznanje strokovne javnosti nastopi z zaostankom, in to za besedila, ki šele začenjajo pronicati v našo skupno zavest. Pomembno pa je, da nastopi, kajti literarna dela Anje Štefan bodo morda nekoč prekipela čez rob narodove zakladnice in se razlila po svetu.

*Dolgo že iščem
lonček na pike
tak, ki ti skuba vse, kar želiš.
Malo potrkaš,
malo pomešaš,
rečeš – in vse, kar izrečeš, dobiš.*

*Če bi kdo srečal
lonček na pike,
najprej naj sam se naužije dobrot.
Potlej pa res –
zelo bom hvaležna,
če mu do mene pokažete pot⁴.*

mag. Nataša Konc Lorenzutti

³ Lonček na pike, Ljubljana: MK, 2008.

⁴ Vse tri so izšle pri Mladinski knjigi, prvo so ilustrirali Ančka Gošnik Godec, Zvonko Čoh, Jelka Godec Schmidt in Ana Zavadlav, drugo Jelka Reichman, tretjo Hana Stupica.

Dramska igralka

za več premiernih vlog v zadnjih treh letih

Jette Ostan Vejrup

Nezmotljivo človeška

S svojim predanim ustvarjalnim delom se je **Jette Ostan Vejrup** neizbrisno vpisala v slovensko gledališko in kulturno okolje. V treh desetletjih odrskega ustvarjanja, od leta 2004 kot stalna članica igralskega ansambla Mestnega gledališča ljubljanskega, je s svojo edinstveno igralsko in umetniško prezenco obogatila ne le na desetine gledaliških predstav, temveč je s svojstveno mehko obdarila tudi nematerni jezik, v katerem suvereno razpira neraziskana območja gledališke kreativnosti. Njena nezglašljiva in hkrati nevsiljiva melodika igralske pojavnosti je bila nagrajena s številnimi priznanji, lani pa je za svoje igralske dosežke prejela tudi Borštnikov prstan, ob tem pa je s svojimi vlogami v zadnjih treh letih prikazala vso širino svojih igralskih kapacitet. Bodisi v izčiščeni pripovedni formi ali subtilni izpovednosti, bodisi skozi komično poantiranost ali fizično krutost Jette Ostan Vejrup igro širi strastno in organsko, vendar se vskozi večje, premišljeno in tenkočutno potaplja v energije in temperature, premišljeno angažira in dozira vsako gesto, pogled, besedo in gib, tako da se skozi pretakata in vibrirata razdajajoča se uigranost z igralskim kolektivom in brezkompromisna podpora celostne logike uprizoritve.

V preteklih sezonah je Jette Ostan Vejrup ustvarila raznolik mozaik vlog, ki je naseljeval tako največji uprizoritveni prostor kot tudi komorne postavitve in se je pod različnimi režijskimi vodstvi in uprizoritvenimi koncepti gibal znotraj dramskih okvirov, a tudi onkraj

njih v plesno-glasbenih žanrskih hibridih, vsebinsko pa je segal od starogrških tragedijskih korenin do sodobne vsakdanjosti in družbene realnosti.

Kot Klitajmestra v uprizoritvi *Ta nesrečni rod* Zinnie Harris v režiji Ivane Djilas (2019) je nadaljevala krvavo trojansko vojno, iz boginje Here (v *Iliadi*) se je prelevila v kraljico silovite moči in pretkane volje. Njena Klitajmestra je središče uprizoritve, večplastna mogočna figura, ki s psihološko utemeljenostjo niha med prezirom in ljubeznijo, dolžnostjo in nujnostjo, med božjo usodo in žensko emancipacijo. Gospa Imelda (*Taka sem kot vi, rada imam jabolka* Theresie Walser, režija Boris Ostan, 2019) skozi mehko, privzdignjeno govorico javne politične omike zareže z ostro krutostjo in realnostjo zakulisja (fiktivna upodobitev resnične Imelde Marcos), ki jo Jette Ostan Vejrup subtilno podaja skozi komično perspektivo cinizma elitnega političnega razreda in njihovih privilegijev. V uprizoritvi *Sedem dni* Katarine Morano in Žige Divjaka (tudi režiser predstave, 2019) je nastopila v več vlogah, ki jih povezuje prizemljena, vsakdanja izpovedna lega. Neprestani cikel proizvodnje se v igralskem loku vlog Jette Ostan Vejrup – najprej v tempu skrbstvenega/materinskega dela, nato v službenih obremenitvah – sklene z vrhunskim portretom izčrpanosti in izpraznjenosti, v katerega zlagoma pronicajo okruški obujene preteklosti in krhkost minljive bližine. Ostan Vejrup je z navidez preprostimi in lahk(otn)imi konturami oblikovala presunljivo empatičnost z močnim identifikacijskim učinkom.

Nenazadnje pa je v uprizoritev *2020* po motivih Yuvala Noaha Hararija (režija Ivica Buljan, 2020) vpletla pomenljivo igralsko in človeško refleksijo o protislovjih družbeno-političnega ekonomskega ustroja sveta – za izstopajoč dosežek v okviru znanstvenega kabareja sta zadostovali že zgolj interpretacija pesmi o zapuščanju doma in njena nema brezdomna prezenca.

S širokim naborom igralskih orodij, vključenih v oblikovanje naštetih vlog, je Jette Ostan Vejrup potrdila izbrušen in poglobljen ustvarjalni volumen, ki senzibilno učinkuje tako v klasičnih dramskih principih kot na meji performativnega. Obenem je njena igra navkljub raznovrstno detajliranim izraznim govoricam, ki so posledica procesno dovršene ustvarjalne metodike, v svoji prepričljivosti vedno paradoksnost avtentična, dostopna in preplavljena z iskrenostjo. Precizno obvladovanje igralskega habitusa ji omogoča, da likov ne nadzoruje, ampak jih zasidra v lastni empatični razprtosti in ranljivosti. Globoka pretanjenost odrske bivajočnosti Jette Ostan Vejrup izvira iz spoja točnega instinkta in doumevanja, ki je plod njenega razumevanja in topline do palete človeške izkušnje.

Jette Ostan Vejrup je nesporno samosvoja mojstrica igralske umetnosti, ki kompleksnost (ne le odrskega) življenja odpira percepciji, se vanjo ne boji vstopiti in jo nikdar predvidljivo približuje, pri čemer ostaja neprecenljivo, ganljivo in nezmotljivo človeška.

Rok Bozovičar in Nina Ivanišin

Skladatelj

Damijan Močnik

za ustvarjalni opus vokalne in vokalno-instrumentalne glasbe v zadnjih treh letih

Skladatelj Damijan Močnik se je v zadnjih letih uveljavil kot eden najpomembnejših slovenskih zborovskih in vokalno-instrumentalnih skladateljev. O Močnikovi široki mednarodni veljavi pričajo redne izvedbe njegovih skladb v izvedbi najboljših profesionalnih zborov, med katerimi so Zbor švedskega radia, Vokalna skupina nemškega radia SWR iz Stuttgarta, radijski zbor MDR iz Leipziga, Vancouver Chamber Choir, Zbor Francoskega radia, Komorni zbor RIAS iz Berlina, Komorni zbor Filharmonije Taipei, St. Jacobs Kammerkör in Zbor Slovenske filharmonije. Njegova glasba je v zadnjih treh letih zazvenela na nekaterih najprestižnejših festivalih, tiski in posnetki njegovih skladb pa so izšli pri najbolj cenjenih založbah za zborovsko glasbo.

Damijan Močnik je bil kot skladatelj tedna oktobra 2018 predstavljen na Francoskem radiu in za to priložnost dobil naročilo za novo skladbo *Caminante* za dva mešana zbora. Decembra 2019 je Vokalna skupina nemškega radia SWR, ki sodi med najboljše izvajalce sodobne vokalne glasbe v Evropi, na več koncertih izvajala Močnikove motete, eden izmed koncertov pa je bil posnet za Božični koncertni dan EBU, kar pomeni, da ga je prenašala večina evropskih radijskih postaj. V obeh primerih je predstavitev slovenskega skladatelja na francoskem in nemškem radiu edinstvena, saj običajno predstavijo domačo skladateljsko ustvarjalnost. Med skladateljeve vidnejše dosežke zadnjih let sodi tudi uprizoritev opere *Všeč si mi* za šest solistov, mladinski zbor in komorni orkester na libreto Milana Dekleve.

Delo je doživelo kar 18 predstav in bilo s svojo aktualno družbeno kritiko tudi medijsko odmevno. V tem obdobju je nastalo še nekaj izstopajočih del, med njimi skladba *Pasche*, ki so jo predvajali prav tako po vsej Evropi v sklopu koncertnega dneva EBU. Skladba *Peregrinatio* za tri mešane zборе je nastala po naročilu Francoskega radija za enega največjih poletnih festivalov v Montpellierju. Opozoriti velja tudi na vznemirljivo kantato *An die Freude*, ki je nastala po naročilu Glasbene akademije Baden-Württemberg in so jo izvedli na koncertih v več nemških mestih ob praznovanju obletnice Beethovnovoga rojstva.

Skladatelja Damijana Močnika izrazito zaznamuje njegova dirigentska in zborovodska kariera. Njegova interpretacija, bodisi pred šolskim zborom, pred množico zborovskega festivala ali pa pred veličastnim vokalno-instrumentalnim korpusom, je vselej enako jasno izdelana, precizno izpiljena, estetsko izčiščena in muzikantsko eruptivna v svoji dramaturški zasnovi ter nepopustljivi zahtevnosti njene realizacije. V desetletjih sistematičnega ukvarjanja z zbori in zborovstvom je postal posebej zaslužen za vzpenjanje ugleda slovenskega zborovstva v širšem mednarodnem prostoru. Kot cenjeni gost, vabljeni dirigent, rezidenčni skladatelj in vodja delavnic je sodeloval na mnogih festivalih dejansko po vsem svetu: od Švedske do Francije, od Nemčije do Italije, od Združenih držav Amerike do Tajske. Hkrati posebno pozornost posveča tudi razvijanju domačega zborovstva s sodelovanjem v različnih žirijah in komisijah, predvsem pa s svojo nadvse uspešno izpeljano idejo oblikovanja zborovske piramide znotraj Zavoda sv. Stanislava, edinstveno

v našem prostoru, ki pa jo navdušeno občudujejo tudi drugod.

V svojih skladbah Močnik palimpsestno kot na skrivnostni freski prekriva srednjeveško zvočnost s sodobno ostrino, na koralne speve nanaša sloje odprte harmonije, Beethovnovote motive oblači v miksturane registre in vse skupaj vpleta v poliritmično vznemirljivo mnogoplastno glasbeno tkivo. Skladatelj je kompozicijski jezik označuje posebno izdelan občutek za vokal, pretanjeno vodenje linij pa sledi možnostim tako posameznega pevca kot sozvočja glasov v skupini. Pri tem uspe z brezkompromisno zahtevno in ostro glasbeno govorico nagovarjati profesionalne vokalne skupine, hkrati pa s posebno občutljivostjo nagovarja ljubiteljske glasbenike. Prav ti namreč pogosto sestavljajo jedro zborovskih sestavov, ki so jim namenjena Močnikova dela. Če je slovenska glasbena tradicija pogosto gojila občutek večvrednosti profesionalnega instrumentala, dvignjenega nad vokalom, zlasti ansambelskim, kot izrazom manj domišljenega, ljubiteljsko domačijske obarvanega kompozicijskega ustvarjanja, se ta pogled šele postopoma spreminja.

K temu je bistveno prispeval rod mlajših skladateljev na čelu z Damijanom Močnikom, ki je ena osrednjih figur zborovskega življenja pri nas. S svojo poustvarjalno in ustvarjalno brezkompromisnostjo, jasno načelno vizijo ter visokimi profesionalnimi zahtevami, ki jih postavlja pred zборе kot skladatelj in zborovodja, je Damijan Močnik tako pomembno prispeval k dvigu kakovosti zborovstva pri nas, pri tem pa ključno zaznamoval slovensko glasbo in kulturo nasploh.

Matjaž Barbo

Sopranistka

Andreja Zakonjšek Krt

za vlogo Amelie v Verdijevem *Simonu Boccanegri*
in vlogo Marguerite v Gounodovem *Faustu*

Sopranistka Andreja Zakonjšek Krt je diplomirala iz glasbene pedagogike na Pedagoški fakulteti v Mariboru in se izpopolnjevala na oddelku za koncertno petje na Visoki šoli za glasbo in upodabljačo umetnost v Gradcu, kjer je z odliko diplomirala pri profesorjih Karlheinzu Donauerju (oratorij) in Gerhardu Zellerju (samospjev). Že med študijem se je izpopolnjevala pri priznani mezzosopranistki Dragici Kovačič, prvakinja Opere SNG Maribor.

Od leta 1996 je kot solistka redno zaposlena v Operi Slovenskega narodnega gledališča v Mariboru. Njen operni repertoar je širok in sega od Monteverdijeve dobe do sodobnih opernih uprizoritev. Predstavila se je v vlogah Rosine (*Seviljski brivec*), Micaële (*Carmen*), Adine (*Ljubezenski napoj*), Adele in Rosalinde (*Netopir*), Maud v krstni izvedbi opere *Princesa vrtoglavka* Josipa Ipavca, Musette (*La bohème*), Nannette (*Falstaff*), Pamine (*Čarobna piščal*), Belinde (*Dido in Enej*), Antonie (*Hoffmannove pripovedke*), Sophie (*Werther*), Liù (*Turandot*), Jerice (*Zlatorog*), Donne Francesce (*Črne maske*), Hanne Glawari (*Vesela vdova*), Elvire (*Italijanka v Alžiru*), v naslovni vlogi opere *Rusalka* idr. Med njenimi izstopajočimi odrskimi upodobitvami sta naslovna vloga Popeje iz Monteverdijeve opere *Kronanje Popeje* (v sezoni 2015/2016) ter ekspresivna vloga Madame Lidoine (Nova mati prednica) iz Poulencove opere *Pogovori karmeličank*. Njene vloge so pevsko in igralsko prepričljive. Koncertni repertoar Andreje Zakonjšek Krt obsega dela od zgodnjega baroka pa vse do glasbe 20. stoletja. Med drugim je kot solistka sodelovala

v izvedbah Händlovih, Telemannovih, Bachovih, Haydnovih in Mozartovih vokalno-instrumentalnih del. Posebej opozarjamo na koncert s harfistko Urško Križnik Zupan na abonmajskem koncertu v okviru *Pretežno vokalnega cikla Slovenske filharmonije* (2021), na katerem sta izvedli samospeve iz slovenske in francoske kulturne zakladnice. Redno gostuje v Slovenskem narodnem gledališču Opera in balet Ljubljana in sodeluje s Slovenskim komornim zborom, simfoničnim orkestrom Slovenske filharmonije in RTV Slovenija, pianistkama Natašo Valant in Danielo Candillari ter drugimi. Večkrat je nastopila na Festivalu Radovljica. Sodeluje tudi z orkestrom Hiše kulture Celje, s katerim je med drugim nastopila v Ipavčevi operi *Teharski plemiči* (Marjetka) in v Kálmánovi opereti *Grofica Maric*. Leta 2016 je za svoje vrhunske umetniške

dosežke prejela nagrado Sama Smrkolja za operne pevce, ki jo podeljuje Slovensko komorno glasbeno gledališče. Kot je zapisano v utemeljitvi, pevka svoje vloge *oblikuje na visoki profesionalni tehnični in interpretativni ravni. Izvrstna je bila v vlogah Pamine v Mozartovi Čarobni piščali ter Madame Lidoine in Matere Marie Sv. Avgušтина v Poulencovi operi Pogovori karmeličank*.

V zadnjih treh letih je Andreja Zakonjšek Krt kljub izjemnim časom poustvarila vrsto opaznih vlog na matičnem odru. Posebej omenjamo dve: vlogo Amelie v Verdijevem *Simonu Boccanegri* (2019/2020) in vlogo Marguerite v Gounodovem *Faustu* (2018/2019). Je prepričljiva interpretka opernih in operetnih vlog kot tudi koncertnih vokalno-instrumentalnih del in samospevov.

prof. dr. Karolina Šantl Zupan

Slikar

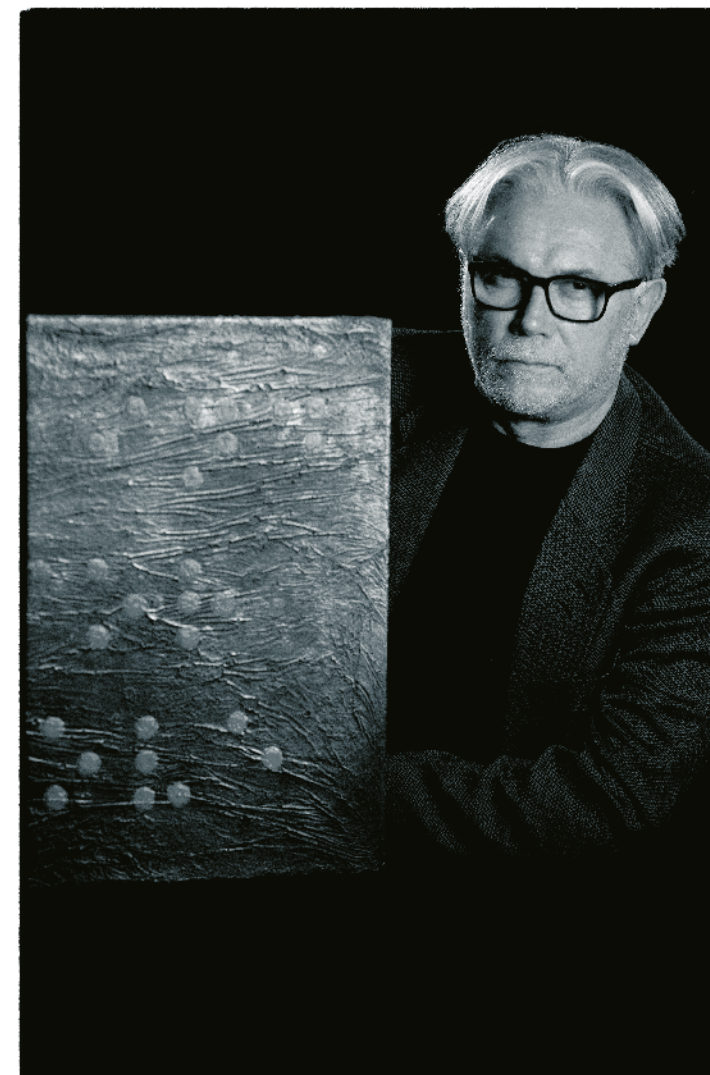
Dušan Kirbiš

za razstavo *O izvoru podob* v Galeriji mesta Ptuj

Dušan Kirbiš (1953) se uvršča med osrednje osebnosti slovenskega slikarstva zadnjih desetletij, saj se je s svojim avtentičnim izrazom in ustvarjalnostjo opazno uveljavil ne le v slovenskem, pač pa tudi širšem kulturnem prostoru. Po diplomu na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost (1978) ter slikarski in grafični specialki (1978 – 1982) je pridobil štipendijo DAAD in študij nadaljeval na Hochschule der Künste v Berlinu (1986 – 1988) pri profesorjih Karlu Horstu Hoedicku in Georgu Baselitzu, nato pa še na oddelku za umetnostno zgodovino na Freie Universität prav tako v Berlinu. S svojimi deli je zastopan v vseh pomembnejših javnih zbirkah in monografskih pregledih slovenske moderne in sodobne umetnosti ter na ključnih selekcioniranih preglednih razstavah doma in v tujini.

Kirbiš ni le vrhunski ustvarjalec, ampak tudi izjemen poznavalec zgodovine umetnosti in raziskovalec teoretskih izhodišč slikarstva, kar je prepričljivo in v fascinantnih razsežnostih razkrila analitično zasnovana in konceptualno premišljena razstava z naslovom *O izvoru podob* v Galeriji mesta Ptuj spomladi 2021. Slikar je sam izbral dela za razstavo in zasnoval postavitev, podpisal pa se je tudi pod oblikovanje obsežne monografije s spremno študijo dr. Nadje Gnamuš, ki je izšla ob razstavi.

Čeprav je bila razstava *O izvoru podob* najobsežnejši prerez Kirbiševega slikarstva doslej, ni šlo za kronološki pregled, saj so bila izpuščena zgodnja dela in nekatera obdobja. Svojo štiridesetletno ustvarjalno prakso

je umetnik predstavil v petih tematskih sklopih, prepletenih v premišljevanja o podobi: *Genius loci*, *Podvajanje pogleda*, *Tableau objet*, *Simulakri in simulacija* ter *Objekt in ontologija*. Poimenovanja, ki jih poznamo iz zgodovine modernizma, označujejo različna obdobja Kirbiševega opusa, obenem pa nam razodevajo slikarjevo razumevanje podobe in njenega preobražanja v slikarskem procesu.

Tematski klop *Genius loci* je obsegal dela s konca 80. let, za katera je značilna neoekspresionistična slikarska atmosfera. Slike na eni strani izvirajo iz avtobiografske vizije krajine (spominski prizori slikovite pokrajine na stičišču Dravskega in Ptujkega polja, obkrožene z griči Slovenskih gor in Haloz, in še zlasti z veliko reko Dravo), na drugi strani pa črpajo iz nacionalnega umetnostnega in kulturnega spomina. Za dela v sklopu *Podvajanje pogleda* je značilna fragmentacija slikovnega prostora in razširitev področja vizualnih praks na fotografijo, ki pri Kirbišu zavzema pomembno mesto v povezavi s slikarstvom. Pod naslovom *Tableau objet* je Kirbiš predstavil dela s konca 90. let, ki se vračajo k slikarstvu barvnega polja. Tem slikam so skupni sestavi modularnih monokromnih enot in geometrična členitev. V sklopu *Simulakri in simulacija* je izpostavil relacijo med teksti in podobami, pri čemer je poimenovanje ključno za branje podob. Simbiozo podobe in besede v Kirbiševih delih doživljamo kot enigmatično in kot vabilo k iskanju višje resnice. Zadnji

sklop *Objekt in ontologija* je predstavljal novejša dela, zgrajena iz industrijskih materialov in naslovljena *Objekti*. S podobami iz petega tematskega sklopa je slikar posegel v bistvo in v začetek likovne misli, saj je iz njih izključena vsakršno narativnost in alegoričnost. Slike postanejo predmeti, ki jih Kirbiš posveča izvornim razmislekom slikarstva, slike kot medija v najširšem polju vizualne umetnosti.

Razstava *O izvoru podob* je sežet retrospektivni prikaz bogate slikarske kariere in ima dvojno pomenljivi naslov. Navezuje se na prelomno Darwinovo razpravo o izvoru oz. nastanku vrst, ki je spremenila pogled na razvoj živega sveta. Kirbiš nas opomni, da lahko tezo o »naravnem odbiranju« uspešneje prilagojenih predstavnikov »vrste« prenesemo v svet umetnosti, beremo pa jo lahko tudi kot kritiko (ne)delovanja umetnostnega sistema pri nas.

V Kirbiševem delu se že od njegovih najzgodnejših predstavitev prepletata poglobljen interes za predmetno pojavnost slike in metafiziko podobe v vseh njenih pojavnih oblikah in fazah nastanka. Dr. Tomaž Brejc je Kirbiša označil za »varuha tradicije«. Čeprav je v njem neprestano prisotna in samoumevna uporaba sodobnih vizualnih tehnologij in raznorodnih medijev, materialov ter praks, je vedno najprej slikar, ki se pogloblja v slikarsko metafiziko.

dr. Sandra Bratuša

Režiserka ter avtorica animiranih filmov
za režijo animiranega filma *Steakhouse*

Špela Čadež

Špela Čadež je v domačem in mednarodnem ustvarjalnem prostoru izjemno cenjeno ime. Deluje kot avtorica animiranih filmov, producentka in režiserka. Študij je zaključila na Akademiji za likovno umetnost Univerze v Ljubljani, temu pa kasneje dodala še diplomu Akademije medijskih umetnosti v Kölnu.

Svoj prvi lutkovnoanimirani film *Zasukanec* je ustvarila leta 2004 ter zanj prejela več mednarodnih nagrad in priznanj. Zahvaljujoč dobremu odzivu je ohranila tehniko lutkovne animacije in leta 2007 ustvarila film *Ljubezen je bolezen*, ki je bil deležen še bolj odmevnega mednarodnega odziva ter znova prejel številna priznanja in nagrade. Po zaključku študija je nekaj časa ustvarjala v Berlinu, kjer je razvila tudi scenarij za samostojni animirani film *Boles*, ki je premiero doživel leta 2013. Prav *Boles* je umetniški dosežek, ki je Špelo Čadež dokončno uveljavil kot najuspešnejšo ustvarjalko animiranega filma v Sloveniji. *Boles* je prejel več kot 50 nagrad in nominacij ter bil predvajan na 130 festivalih po svetu, kar ga uvršča med najuspešnejše kratke igrane filme v Sloveniji. Leta 2016 je svoj novi animirani film *Nočna ptica* zasnovala s pomočjo kolažne tehnike multiplan, ki jo je razvil Walt Disney. Gre za tehniko, ki nam s svojo specifikom odlično približa realnost. Pri delu namreč na prozorne folije slikamo podobe, ki jih nato postavimo na stekleno konstrukcijo, imenovano miza *multiplan trik*. Nad mizo namestimo kamero, pod njo pa različno oddaljena stekla, na katera polagamo folije z različnimi risbami. Tako dosežemo tridimenzionalni vizualni učinek, pri katerem narisane

podobe obogatimo z različno ostrino ter globino pogleda.

Uspeh animiranega filma *Nočna ptica* je pomenil še korak dlje v karieri Špele Čadež. Premiero je doživel v programu Mednarodnega festivala animiranega filma v Ottawi ter se uvrstil na prestižni festival neodvisnega filma Sundance.

Njen najnovejši animirani film *Steakhouse*, za režijo katerega letos prejme tudi nagrado Prešernovega sklada, nadaljuje omenjeno bogato ustvarjalno izročilo. Znova je pri delu uporabila kreativno kolažno tehniko multiplan ter ustvarila sugestivni pripovedni svet, ki nam razkriva posledice psihološkega nasilja v družini. Pot filma se je pričela s premiero v Locarnu, oktobra 2021 pa je na 24. Festivalu slovenskega filma zanj prejela tudi nagrado *vesna* za najboljši animirani film. Slednje ji je uspelo tudi s filmoma *Boles* in *Nočna ptica*.

Animirana mojstrovina *Steakhouse* se v pripovedi loteva zahtevne teme družinskega nasilja. Osrednji motiv je priprava zrezka, ki simbolizira zažgan, črn in z dimom obdan partnerski odnos. Glavni osebi sta Franc in Liza, zakonca, ki se ne vidita več, saj ju ločuje gost dim, ki se vali iz do neprepoznavnosti zapečenega zrezka na krožniku. Dim, ki zakriva obraza obeh protagonistov, je zgovoren bolj kot tisoč besed. Nakazuje odnos, ki ga več ni, ujetost, ki objema zakonca, bitko s časom, saj se lahko oba tudi zadušita, in neznosno napetost, saj se vsak trenutek zdi, da se bosta spopadla in pobila. Čeprav je sporočilnost pripovedi ostra kot britev, je vizualizacija svetla, duhovita, zvočno bogata, polna

domislic, ki se iz posnetka v posnetek svetlikajo skozi detajle. Špela Čadež potencial animacije in brezmejnih svetov, ki jih ta ponuja, izkoristi v celoti in ga gledalcu postreže velikopotezno. Kratki film *Steakhouse* je obrtniško dovršen, zvočno bogat in režijsko popoln izdelek. Špela za prikaz zahtevne vsebine uporabi vso magijo sveta animacije, doda začinjeni humor in vse zasoli s pekočim koncem, ki gledalca ne pusti ravnodušnega.

Uspehi Špele Čadež v domačem in mednarodnem okolju so izjemni. Tisto, kar naredi njena dela za tako posebna, je zmožnost, da animirane svetove svojih filmov izkoristi do popolnosti. Njeni filmi niso le klasična narativna dela, temveč so vizualne mojstrovine, v katerih so velike pozornosti deležni vsak detajl, barvni odtenek in zvočna kulisa. Ena njenih velikih odlik je tudi humanistična drža, s katero se loteva življenjsko perečih tematik – osamljenosti, hrepenenja, ljubezni, psihičnega nasilja v družini ter alkoholizma. Pojmi, ki nikakor ne zvenijo lahkotno, v njenih animacijah zaživijo na simbolni ravni ter nas nagovarjajo tako s svojevrstnim črnim humorjem kot tudi z rahločutnim narativnim pristopom.

Animirani svetovi Špele Čadež so naravnost magični. Njeno magijo je prepoznala tudi mednarodna strokovna skupnost, ki ji je leta 2017 zaupala izdelavo posebnega animiranega povzetka Netflixove serije *Oranžna je nova črna*, leto kasneje pa jo kot prvo in edino Slovenko povabila k članstvu v Ameriški akademiji za filmsko umetnost in znanost, kjer pri podeljevanju oskarjev prispeva svoj glas.

prof. mag. Marko Naberšnik,
filmski in televizijski režiser, UL AGRFT

dr. Jožef Muhovič

»Intenzivneje, lepše, bolj predano kot kdaj koli prej ...«

Dragi Prešernovi nagrajenci, spoštovani ljubitelji slovenske umetnosti in kulture doma in po svetu!

Živimo v zahtevnem času, ki zabija med telesa razdaljo, med duše nezaupanje in med življenja smrt. In sprašujemo se, kako vse to z našimi omejenimi močmi obrniti na bolje. Zase in za vse nas. V tem tesnobnem preudarjanju mi prihaja na misel drža dirigenta Leonarda Bernsteina. Ko je slišal za nasilno smrt predsednika Johna Kennedyja, ki je takrat šokirala svetovno javnost, se je prizadeto odzval z besedami: »Mi bomo na nasilje odgovorili tako, da bomo muzicirali intenzivneje, lepše, bolj predano kot kdaj koli prej«¹. Skromna, na videz kar preskromna drža, saj energijo globoke prizadetosti aktivira najprej pri sebi, ne pri drugih. Ker pa na nasilje odgovarja z večjo ustvarjalnostjo in želi z ljudmi deliti njene najbolj intenzivne, najlepše in najbolj predane rezultate, svet zaradi nje kljub nasilju in sencam, ki ne izginejo, postaja za odtenek svetlejši in bolj človeški. Nalezljivo bolj človeški. To pa ni malo.

Če gledamo vzdolž osi časa, vidimo, da je to od nekdaj metoda umetnosti. Na preizkušnje in krize, na prav takšne ali še hušje, kot so ta hip naše covidne, medosebne, politične in moralne, se umetnost vselej

¹ »This will be our reply to violence: to make music more intensely, more beautifully, more devotedly than ever before«; Bernstein, L., Tribute to John F. Kenedy, v: FINDINGS 1982; tu cit po: Buchenholz, Ch., An Artist's Response to Violence, na: shorturl.at/fnuHK (dostopno 7. 1. 2022).

odzove z energijo konstruktivnosti. Po tem jo tudi prepoznamo. V njeni naravi je, da ne more drugače. Diha običajni, tekoči in trpeči čas in izdihava kisik domišljije, smisla in katarze. Zbira in ne raztresa. Ko *blasta za besedami, presega vreme in goji oblake rodovitnega dežja, povzroča, da lahko ljudje enakomerno rastemo gor in dol v uganke; ko z lopato prekopava nebo, stori, da se prikaže modrina, ki izvablja na dan ptice naših duš*, kot se temu reče v pesniški govorici². V prvem primeru umetnost vzpodbuja čudenje nad presenetljivostjo danega, v drugem nas kot kakšen uglaševalec klavirjev z absolutnim poslušom umerja na to, kar je v naših življenjih pomembno in bistveno.

Umetniki so od nekdanj delovali na meji, kjer se srečujeta znano in neznano, rutinsko in vizionarsko. Na tej meji preobrazbe je njihov domicil. Odpravljajo se v neznano in ga del vzamejo s seboj, ko ga pretvorijo v obliko, ritem in podobo. Neznano pomikajo bliže k artikulanemu, širijo obzorja, presnavljajo izkustvo in utirajo pot iz nepomembnega v pomembno. Zato je umetnost prehodni ritual v neko »drugo stanje stvari«, drugo stanje percepcije, eksistence oblik in koeksistence med svetom in ljudmi. Tega stanja ni mogoče sprogramirati ali ustvariti po želji oziroma nareku. Včasih ga sploh ni mogoče ustvariti, ampak zgolj pripravljati ugodne pogoje za njegov nastop. Vzpostavitev drugega stanja je namreč izjemna naloga, saj smo ljudje tako zelo navajeni

² Prvi del je prirejen po: Bernik, J. (2008): *Nikogar ni k večerji*. Ljubljana, Nova revija, 31, drugi po: Bobin, Chr. (2014): *Ruševine neba*. Ljubljana, Hiša poezije, 33.

na kategorije tega sveta, da jih zmoremo le izjemoma predstaviti v višjo prestavo, na raven ideala. Ko pa se to vendarle zgodi, začnemo v umetninah najdevati več vrednosti kot v čemer koli drugem. Nemci pravijo poeziji »Dichtung«, torej zgoštev človekovega odnosa do stvarnosti. Če grem v naravo, me bolj kot trava pritegne cvet, ker je v njem zgoščena vitalnost rastline. Umetnina je tudi takšen cvet, takšna zgoštev človekove potrebe, da intenzivno doživi svet v sebi in sebe v svetu³. To je pomembno, ker ima zgoščen odnos do sebe in sveta za človeka na vseh področjih potencial, da vitalizira domišljijo, doživljanje in vrednostno orientacijo. Umetnost pred našimi očmi koncentrira tisto, kar je v svetu razpršeno. Ob umetniških stvaritvah se človek počuti, kakor bi v znani hiši na znane predmete naenkrat padla čisto nova luč, ti predmeti pa bi s to lučjo zanosili z doslej nikdar razkritimi in še naprej skrivnostnimi pomeni. Neznano sije skozi dela velikih umetnikov. Artikulirano je, pa vendar ohranja velik del tega, kar nas presega in čemur se bomo lahko še dolgo posvečali in čudili. Morda je v njih zgoščena sekunda, ki ji bo dopuščeno živeti še stoletja, kakor pravi pesnik⁴.

Zato obstaja dober razlog, da so najdražji in najbolj varovani predmeti in dogodki na svetu prav umetniški. Tako vsaj kažejo naši muzeji, galerije in umetniške

³ Po: Butina, M. (1984): *Slikarsko mišljenje. Od vizualnega k likovnemu*. Ljubljana, Cankarjeva založba, 323.

⁴ Thomas Tranströmer (1998): *Napol dokončana nebesa*. Ljubljana, ŠOU Študentska založba, 13-14.

zbirke, koncertne, gledališke in filmske dvorane, knjižnice in knjigarne, ta sodobna svetišča za ljudi vsega sveta⁵.

V upravnem odboru Prešernovega sklada v sedanji sestavi smo si bili od začetka edini, da mora biti Prešernov dan v našem mandatu prav to, kar uradno je, namreč »praznik«. Ne komemoracija, parlamentarna razprava ali agitacija, za kar so na voljo primernejša mesta in boljše priložnosti. Ob Prešernovem dnevu, ko v umetnostnem resorju kulture odberemo najboljše od najboljšega, ko počastimo opuse in dela, ki bodo okrepila in pomladila kánon slovenske kulture, imamo na pretek razlogov za veselje in praznovanje. Zatorej se veselimo in praznujmo! Iz tekmovalnega in prepirljivega modusa, ki ima do neke mere mesto v fazi izbiranja, lahko mirno preidemo v prešeren tonovski način, ki ustreza današnji priložnosti. Pa ne zato, ker bi hoteli idealizirati stvari na področju kulture in umetnosti v Sloveniji, kjer še zdaleč ni vse rožnato, ampak iz veselja in hvaležnosti nad tem, kar Slovenci imamo s svojo trdoživo in častitljivo kulturo ter mlado in vitalno državo. To je znamenje, da smo razumeli, za kaj vse smo lahko hvaležni ustvarjalnemu geniju prednikov in sodobnikov in za kaj naklonjeni zgodovinski usodi, ki je zmlela velike in ošabne imperije, krhke pravice do narodove samoodločbe in nacionalne državnosti pa se ni dotaknila.

⁵ Po: Petersen, J. B. (2021): *Onkraj reda. Še 12 pravil za življenje* (prev. N. Neubauer). Ljubljana, Založba Družina, 185.

In veselimo ter zahvaljujemo se ob letošnji praznični priložnosti resnično lahko.

Zahvalimo se lahko za prevode kánonskih del antike in srednjega veka akademika dr. **Kajetana Gantarja**. Za umetniško poslovenjeno literarno klasiko, ki diha v vseh literarnih zvrsteh, izreka v vulkanskih izbruhih heksametrov in epov, misli v dimenzijah prapočel in arhetipov ter se umiri v čudežnem napoju katarze, ki je vrelec novega navdiha. Vitalnost nekega naroda je odvisna od te oddaljene globinske dediščine, zaradi česar jo vsak narod periodično obnavlja. Že zato, da v maternem jeziku, v tej najbolj intimni duhovni bližini, začuti globinske sokove civilizacije, ki ji pripada. Pa tudi zato, da vidi, kako se obnašajo ustvarjalni dosežki njegove lastne sodobnosti, če jih opazujemo na večnostnem zaslonu svetovne klasike.

Veselimo se lahko življenjskega opusa muzikologa in zborovskega dirigenta dr. **Mirka Cudermana**. Z njegovim vztrajnim delom se je slovenska zborovska glasba dvignila iz amaterske na profesionalno, svetovni primerljivo raven ter z uspehom stopila v domačo in mednarodno koncertno javnost. Cudermanov medij je glasba človeškega glasu in srca, glasba zvokovnih pralikov v najbolj neposredni obliki artikulacije in sodelovanja. V njej človeku njegov lastni dih ni dovolj in hoče poleg še dih nekoga, ki diha v ritmu z njim. Sodihanje, somuziciranje in soživljenje namreč porajajo kontrapunkt, ki zna v pravi red spraviti ljubezen in znanje, močna čustva in globoke uvide, posameznika

in skupnost. Cudermanu je ta dragoceni kontrapunkt uspelo pripeljati tudi v pristanišče naše sodobnosti.

Poklonimo pa se lahko še drugim avtorjem in njihovim delom. Delom, ki jih prepoznamo po tem, da so v vtroglavem nesorazmerju z zapeljivim imaginarijem videza, slave, moči, denarja in hedonizna. Delom, pri katerih se ravno zaradi nesorazmerja z običajnim, lahko predstavljam in lahko dosegljivim našemu umu in doživetju »zvrtili«, in zato najdejo pot v presežno razsežnost umetnosti. Letos smo taka dela našli na naslednjih področjih.

Na področju literarne ustvarjalnosti v kreacijah **Anje Štefan**, ki nosijo v sebi prvine pravljичnosti in ljudskega izročila, a so prave jezikovne umetnine s pretanjenim čutom za povednost arhetipičnih podob, za jezikovno igrivost in mojstrsko izbrušenost verzov, kadar se avtorica izraža z njimi.

Na področju dramske igre so stopile v ospredje kreacije **Jette Ostan Vejrup**, ki je uspela v nematernem jeziku, kar je posebej zahtevno, razpreti fascinantna obzorja odrske pojavnosti in je slovensko gledališče obogatila z vrsto markantnih gledaliških vlog v širokem razponu od dramske klasike do novih ekspresivnih možnosti performativnega.

Skladatelj **Damijan Močnik** je v slovensko kulturo zanesel anticiklon sveže skladateljske energije, ki jo je v njegovih zborovskih, večzborovskih in vokalno-

instrumentalnih delih začutila in prepoznala svetovna javnost na tej in tudi na oni strani oceana.

Tam, v neposredni bližini kreativnega visokega c-ja na lestvici glasbene poustvarjalnosti srečamo delo sopranistke **Andreje Zakonjšek Krt**. Temelj njenega uspeha sta svežina ter čistost glasu in sveža preciznost interpretacije, ki dajeta ton tako njenim opernim kreacijam kot solističnim nastopom, zlasti v samospěvu, tem čudovitem jeziku globinskih nadstropij človekove duše.

Med dela, ob katerih se umu in doživetju »zvrtili«, lahko uvrstimo slikarska dela **Dušana Kirbiša**, ki s pregledom svojega štiridesetletnega ustvarjanja dokazuje, da aktualnost starega medija tudi v času novih medijev ne ugasne, če umetnik v njegovih potencialih ne občuti le zgodovinske iztrošenosti, ampak novo svežino in nove ekspresivne možnosti.

Med dela z analogno potenco v avdiovizualnem miljeju spadajo dela režiserke **Špele Čadež**, avtorice animiranih filmov. Čadeževa si za izhodišče vzame zahtevno eksistencialno vsebino, za njeno artikulacijo uporabi magijo animacije, jo začini s humorjem in zasoli s pekočim koncem. Posledica tega je, da gledalec pri tem ne le ne ostane ravnodušen, ampak mu režiserka brez besed vendarle pove stvari, ki bi jih v običajnem diskurzu zelo verjetno ne hotel niti poslušati.

Umetnost, o kateri smo govorili nocoj, ni namenjena temu, da bi korigirala svet ali odpravila naše tegobe v njem. Njena naloga je prej v tem, da bi nam svet in tegobe pomagala prenašati. Da bi svet in naše stiske napolnila s svojo presežno, osmišljujočo in katarzično navzočnostjo. Saj je, kot to pove znameniti slikar, umetnost »namenjena spoznanju, ne zabavi, povelečevanju ali igri«⁶.

Vsem nam želim, da bi dela letošnjih Prešernovih nagrajencev napolnila naše osebne svetove, naše stiske in naša upanja s presežnimi obzorji in zgoščenimi vrednostmi. In bi v moči takih vzpodbud lahko vsi mi »intenzivneje, lepše in bolj predano« premagovali svoje življenjske vzpone, krize in razdalje.

Navdihujoč praznik slovenske kulture in umetnosti želim!

Ljubljana, januar 2022

⁶ »Kunst dient der Erkenntnis, nicht der Unterhaltung, der Verklärung oder dem Spiel. (Das Suchen nach dem eigenen Selbst ist der ewige, nie zu übersehende Weg, den wir gehen müssen)«; cit. po: Silke, T., von Eichen, P., Grossmann, H. (2010, ur.): *Max Beckmann. Gemälde, Papierarbeiten, Graphiken*. München, Galerie Thomas, 21.

Upravni odbor Prešernovega sklada

Predsednik: dr. Jožef Muhovič
Podpredsednica: Bernarda Fink Inzko

Članice in člani: dr. Rok Andres
Lovrenc Blaž Arnič
Marko Cotič
Barbara Drnač
ddr. Igor Grdina
Katarina Klančnik Kocutar
Mateja Komel Snoj
dr. Janko Kos
Ženja Leiler Kos
dr. Jože Možina
Jurij Paljk
dr. Robert Simonišek
dr. Sonja Weiss

Strokovne komisije Upravnega odbora Prešernovega sklada

Strokovna komisija za književnost:

Predsednica: dr. Vilma Purič

Članice in člani: dr. Matija Ogrin
dr. Tomo Virk
dr. Katarina Marinčič
Aleš Berger
mag. Nataša Konc Lorenzutti
ddr. Irena Avsenik Nabergoj

Strokovna komisija za uprizoritvene umetnosti:

Predsednik: Ivan Miroslav Ban

Članici in člani: Rok Bozovičar
Matjaž Farič
Nina Ivanišin
Marko Japelj
Jernej Lorenci
Claudia Sovre

Strokovna komisija za glasbo:

Predsednik: Marko Mihevc

Članica in člani: Marcos Teodoro Fink
dr. Karolina Šantl Zupan
Renato Horvat
dr. Matjaž Barbo
Aleš Avbelj
Andrej Misson

Strokovna komisija za likovne in novomedijske umetnosti:

Predsednik: dr. Milček (Bogomil) Komelj

Članici in člani: Robert Lozar
Irma Brodnjak Firbas
Samuel Grajfoner
Goran Milovanović
dr. Sandra Bratuša
Jiří Kočica

Strokovna komisija za avdiovizualne umetnosti:

Predsednik: Zdenko Vrdlovec

Članici in člani: mag. Dragica Petrovič
Vilma Štritof
Dušan Kastelic
Marko Naberšnik
dr. Andraž Jože Arko
Jure Černec

Strokovna komisija za oblikovanje in arhitekturo:

Predsednik: Aleksander Saša Ostan

Članici in člani: dr. Andrej Doblehar
Mojca Gregorski
Domen Fras
Alenka Golob
Rok Kuhar
dr. Bogo Zupančič

Prešernov
sklad
2022

Izdal Upravni odbor Prešernovega sklada
v Ljubljani 2022

Zbrala in uredila mag. Brigita Lipovšek

Oblikovanje in oblikovalska izvedba Vesna Vidmar

Fotografija Tone Stojko

Lektoriranje Jože Faganel

Tisk Collegium Graphicum d.o.o.

Naklada 1000 izvodov

Publikacija je brezplačna.

ISSN 1318-6167

